

Kiedy wielokulturowość klasy szkolnej staje się zagrożeniem dla bezpieczeństwa dzieci i młodzieży?

Polskie szkoły przestają być homogeniczne, coraz częściej pojawiają się w nich dzieci-uchodźcy. Czy nauczyciele są gotowi na te nieuchronne zmiany? Czy wiedzą, jak ułatwić migrantom proces asymilacji w nowym środowisku, jak przełamać barierę językową i kulturową? Na czyją pomoc mogą liczyć? Czy są świadomi wzbogacającego wpływu cudzoziemców na naszą rzeczywistość? W artykule postaramy się odpowiedzieć na te pytania i dać wskazówki, które – mamy nadzieję – ułatwią codzienną pracę z uczniami-uchodźcami.

Zanim przejdziemy do odpowiedzi na pytanie zawarte w tytule, zastanówmy się nad przyczynami, dla których pojawiają się w klasie szkolnej uczniowie odmiennych kulturowo. stanowi potencjalne zagrożenie i jakie odmienności kulturowe wchodzi w grę. Najbardziej oczywista jest odmienność etniczna, czyli spotkanie z dziećmi z Ukrainy, Chin, Czeczenii lub Syrii. Odmienność zaplecza kulturowego niekoniecznie musi być jednak związana z pochodzeniem z obcego kraju, może dotyczyć odmienności wynikającej z tego, że dziecko polskie urodziło się i wychowało za granicą, tam uczęszczało do szkoły, po czym wraz z rodzicami przyjechało do Polski, znanej dotąd głównie z wakacyjnych wizyt u dziadków lub z opowieści rodziców.

Takie dziecko nie tylko mówi najczęściej w sposób odróżniający je zasobem słownictwa i akcentem od reszty klasy, lecz także zachowuje się niekiedy w sposób naruszający polskie normy kulturowe, np. nie przestrzega wymogu zwracania się do nauczyciela per „proszę pani” lub „panie profesorze”. Inne przykłady

odmienności uczniów związane są z ich pochodzeniem z innego regionu kraju lub obciążeniem różnego rodzaju niepełnosprawnościami. Każda z tych „odmienności” może wywoływać wśród pozostałych uczniów reakcje negatywne, gdyż jak wskazują wyniki badań psychologicznych, pojawienie się w grupie osoby „innej” powoduje mniej lub bardziej uświadamiane reakcje obronne u pozostałych członków grupy.

Reakcje te mają swoje źródło w poczuciu zagrożenia dla dotychczasowej, niekwestionowanej tożsamości grupowej. Nie można też zapominać, że reakcje te mogą stanowić wyraz agresji, uprzedzeń, stereotypów, z którymi dzieci stykają się w pozaszkolnej przestrzeni społecznej (Gazeta.pl, 2015), w domu, w mediach i w internecie. Mogą stawać się źródłem konfliktów wewnątrzklasowych i przybierać postać agresji fizycznej lub werbalnej, skierowanej na „innych”. Skoncentrujemy się (z racji szczupłości miejsca) tylko na jednej kategorii odmienności (etnicznej), występującej w przypadku dzieci-

-uchodźców. Rozważymy, jakie czynniki stymulują konflikty i jakie bariery utrudniają cudzoziemcom włączenie się do zespołu klasowego.

Bariera językowa

Uczeń-cudzoziemiec najczęściej trafia do polskiej szkoły bez minimalnej znajomości naszego języka. Utrudnia mu to uczestnictwo w zajęciach edukacyjnych, a przede wszystkim sprawia, że nie potrafi komunikować się z otoczeniem – z rówieśnikami, z nauczycielem, ze szkolną obsługą. Nie rozumie, co dzieje się podczas lekcji (pracuje odtwórczo, naśladuje czynności rówieśników: przepisuje, rysuje, otwiera książkę, nie znając celu tych czynności, co rodzi frustrację).

Podczas przerw najczęściej jest samotny, gdyż bariera językowa utrudnia lub uniemożliwia nawiązanie bardzo istotnych w wieku szkolnym relacji koleżeńskich. Wysyłane sygnały niewerbalne mogą być źle odbierane i tworzyć zarzewie konfliktu. Obce kulturowo gesty lub mimika bywają rozumiane jako zaczepne lub krytyczne,

choć w rzeczywistości wyrażają zaciekawienie, są przyjaznym gestem i próbą nawiązania kontaktu. Bez kontaktu słownego trudno o wzajemne porozumienie i integrację, niezbędne do utrzymania przyjaznego klimatu w klasie czy szkole.

Jak zaradzić tym problemom?

Asystent kulturowy

To osoba niezwykle pomocna w szkole, do której trafia uczeń cudzoziemski. Jest niezbędny zwłaszcza w pierwszych dniach – pełni rolę pomostu między rówieśnikami i nauczycielem. Pomaga poznać budynek szkoły i panujące w niej zasady. Może uczestniczyć w lekcjach w roli tłumacza. Bardzo często jest jedyną bliską językowo i kulturowo osobą, do której uczeń zwróci się ze swoimi problemami czy pytaniami. Pomaga rozwiązywać konflikty poprzez pokazanie obu stronom przyczyn danego zachowania.

Jego zatrudnienie odbywa się za zgodą organu prowadzącego szkołę lub poprzez organizacje pozarządowe (w ramach projektów; MEN, 2014). Szkoły przyjmujące uchodźców w małych miejscowościach nie zawsze mogą współpracować ze stowarzyszeniami, ważne więc, by organa prowadzące szkołę miały obowiązek zatrudniania takiej osoby.

Nauczanie języka polskiego jako obcego (glottodydaktyka)

Samopoczucie ucznia cudzoziemskiego w dużej mierze zależy od znajomości języka polskiego. Uczeń w podstawowym stopniu komunikujący się werbalnie ma (i sprawia) mniej problemów. Koncentruje się na zajęciach, widzi sens uczęszczania do szkoły, nawiązuje kontakty rówieśnicze. Do

większości polskich szkół trafiają uchodźcy „wprost z granicy”, bez przejściowego okresu na naukę języka. Podstawowe słowa i zwroty poznają w szkole. Zanim zaczną rozumieć obcy im język, mijają tygodnie, podczas których czują się niepotrzebni i nieważni.

Część z nich usuwa się w cień, fizycznie uczestnicząc w lekcjach, ale psychicznie przebywając w świecie pełnym lęków i poczucia osamotnienia. Niektórzy za wszelką cenę chcą być zauważeni, a ponieważ nie potrafią czynnie uczestniczyć w zajęciach, zaczynają zwracać na siebie uwagę poprzez hałaśliwe zachowanie, zaczepki, przeszkadzanie innym.

Szkoły otrzymują środki na dodatkowe zajęcia z języka polskiego dla uczniów cudzoziemskich. „Cudzoziemcy podlegający obowiązkowi szkolnemu lub obowiązkowi nauki, którzy nie znają języka polskiego albo znają go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki, mają prawo do dodatkowej, bezpłatnej nauki języka polskiego w formie dodatkowych zajęć lekcyjnych z języka polskiego. Dodatkową naukę języka polskiego organizuje gmina właściwa ze względu na miejsce zamieszkania cudzoziemca” (MEN, 2014). Niektóre organa prowadzące finansują też przedmiotowe zajęcia wyrównawcze, jeżeli istnieje (a zazwyczaj istnieje) taka potrzeba.

Byłoby dobrze, gdyby przed pełnym włączeniem się w życie klasy dzieci-migranci przeszli krótki kurs języka polskiego, prowadzony w ramach nauczania indywidualnego przez glottodydaktyków. Skutkiem takiego działania będzie ich lepszy start szkolny, redukcja częstości konfliktów i łatwiejsza praca nauczycieli.

Opieka koleżeńska

Bardzo istotna z uwagi na potrzebę przynależności do grupy. Dzieci, zwłaszcza w młodszym wieku szkolnym, chętnie nawiązują kontakty i są sobie ciekawe. Potrafią ominąć barierę językową, jeżeli stworzymy ku temu warunki. Jednym ze sposobów osadzenia migranta w szkolnej klasie jest przydzielenie mu osobistego „asystenta” – kolegi czy koleżanki z klasy (Gulińska, Kawka, 2014).

Udział w zajęciach integracyjnych i wycieczkach

Jest to szansa na szybkie poznanie podstaw języka oraz okazja do nawiązywania relacji rówieśniczych. Dzieje się tak pod warunkiem, że integrowana grupa tworzona jest proporcjonalnie z uczniów polskich i cudzoziemskich (optymalnie: w zbliżonym wieku). Grupę uczestniczącą w zajęciach (wycieczce) warto podzielić na zespoły mieszane narodowo. Wspólne zadania do wykonania – z perspektywą otrzymania nagrody – sprawią, że nawiąże się współpraca, która ma szansę przenieść się do codziennego życia.

To sposób na „oswajanie inności”, na przyzwyczajanie uczniów polskich do obecności migrantów wśród nas, uczenie tolerancji i wrażliwości na potrzeby innych. Niezwykle ważne, aby podczas wszelkiego typu zajęć w grupach mieszanych kulturowo nie podkreślać różnic, ale zwracać uwagę na to, co łączy uczestników zajęć – wszystkie dzieci lubią się bawić, lubią słodczyce, chcą być szczęśliwe (por. [strona internetowa stowarzyszenia Dla Ziemi](#)).

Bariera kulturowa

W celu zminimalizowania problemów wynikających z różnic

kulturowych należy podejmować różne działania i współpracować z instytucjami, które mogą ułatwiać asymilację uczniów cudzoziemskich.

Warto przede wszystkim przygotowywać kadrę pedagogiczną i niepedagogiczną. Nie do wszystkich szkół trafiły oferty szkoleń dotyczących edukacji wielokulturowej. Często takie informacje były odrzucane z uwagi na homogeniczny charakter społeczności szkolnej. Bieżąca sytuacja polityczna w Europie nie pozwala jednak dłużej na taką postawę. Uczeń-uchodźca może się pojawić w każdej szkole. Szkoły funkcjonujące w pobliżu ośrodków dla cudzoziemców mają przygotowaną kadrę i sprawdzone sposoby włączania i kształcenia migrantów. Gorzej, gdy taki uczeń trafia do szkoły, która nie zetknęła się dotychczas z problemami uchodźców.

Brak wiedzy (lub co gorsza – błędne informacje) na temat powodów ich przybycia do Polski, kultury, zwyczajów i przeżywanych trudności

sprawia, że nauczyciele mimo dobrych chęci nie potrafią zmierzyć się z wyzwaniem. Brakuje im podstaw teoretycznych oraz konkretnych wskazówek praktycznych. Takim szkołom należy pomóc, adresując do nich szkolenia, wskazując instytucje i organizacje obejmujące swoimi działaniami migrantów.

„Szkoły i nauczyciele potrzebują wsparcia wielokierunkowego” (IBE, 2015). Dobre funkcjonowanie uczniów uchodźców w naszych szkołach jest możliwe, jeżeli do ich obecności przekonają się polscy uczniowie, ich rodzice oraz cały zespół pedagogiczny. Tylko wtedy unikniemy napięć i konfliktów. Konieczne jest podjęcie działań przedstawiających pozytywną stronę obcowania z cudzoziemcami. Służy temu pedagogizacja rodziców, wyjaśnianie przyczyn przybycia uchodźców do Polski i wskazanie, czym różnią się oni od migrantów ekonomicznych. Pokazanie, że „kontakty z innymi kulturami to wzbogacanie horyzontów uczniów, przygotowywanie ich do życia

w globalnym świecie” (Kłorek, Kubin, 2012).

Niezbędne jest także korzystanie ze wsparcia stowarzyszeń i organizacji, które w swoich projektach uwzględniają organizację imprez czy wycieczek integracyjnych. Uczniowie polscy i cudzoziemscy podczas spędzanego razem czasu wolnego nawiązują przyjazne relacje, jednoczą się wokół wspólnego celu. Poznają się i zauważają, że więcej ich łączy, niż dzieli. Zaprezentowanie efektów wspólnych działań na forum szkoły czy szkolnego środowiska sprawia, że postrzeganie „obcego” – jak w [piosence](#) – zaczyna się zmieniać na lepsze, a uczniowie bez względu na narodowość chcą chętniej uczestniczyć w projektach.

Podkreślamy także wzbogacający wpływ cudzoziemców na naszą rzeczywistość – wskazujemy przykłady z kinematografii, architektury, muzyki czy kulinariów.

Bibliografia

Gazeta.pl, (2015), [„Ty imigrancie!”. Uczeń szóstej klasy pobity, bo ma ciemną karnację](#) (online, dostęp dn. 9.11.2015). | Gulińska A., Kawka A., (2014), [Elastyczne metody wprowadzania do szkół dzieci z doświadczeniem migracyjnym – przykłady, praktyki](#), Warszawa: Fundacja Inna Przestrzeń, Homo Faber (online, dostęp dn. 9.11.2015). | Instytut Badań Edukacyjnych, (2015), [Jak szkoła ma przyjmować i wspierać przybyszów z innych kultur?](#), materiały po 3. Kongresie Polskiej Edukacji „Nasza edukacja – razem zmieniamy szkołę” (Katowice, 29–30.08.2015). | Kłorek N., Kubin K., (2012), [Innowacyjne rozwiązania w pracy z dziećmi cudzoziemskimi w polskim systemie edukacji. Przykłady praktyczne](#), Warszawa: Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej. | Ministerstwo Edukacji Narodowej, (2014), [Informacja o kształceniu cudzoziemców w polskim systemie oświaty](#) (online, dostęp dn. 9.11.2015). | [Strona internetowa stowarzyszenia Dla Ziemi](#)

Urszula Jędrzejczyk

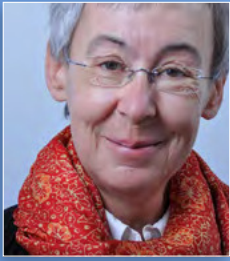
Nauczyciel dyplomowany edukacji wczesnoszkolnej w Szkole Podstawowej nr 31 w Lublinie. Ukończyła studia

podypłomowe na UJ na kierunku Mentorzy kulturowi. Przewodnicząca szkolnego zespołu nauczycieli ds. cudzoziemców i ds. antydyskryminacji.

Autorka programu edukacyjnego „Przygotowanie do życia w społeczeństwie wielokulturowym”. Realizowała zadania skierowane na integrację wielokulturowej społeczności szkolnej: Interkulturalia 2013 i 2014; projekt „Sześciolatki”; projekty edukacyjno- artystyczne, wycieczki, konkursy. Zorganizowała ogólnopolski konkurs literacki dla uczniów „Mam koleżanki i kolegów cudzoziemców. Co o nich wiem?”. Wdrożyła

cykliczny projekt dla rodziców: „Dlaczego nasza szkoła jest szkołą wielokulturową?”. Prowadziła dla nauczycieli szkolenia z zakresu edukacji wielokulturowej. Wdraża Kodeks Równego Traktowania (współpraca z FRS).

Laureatka konkursu „Sprawdzone rozwiązania w pracy z uczniem/uczennicą cudzoziemskim/ą – codzienna praktyka w mojej klasie i szkole” (2014 r). Doświadczenia i dobre praktyki upowszechnia w miesięczniku „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” oraz podczas konferencji i seminariów dotyczących wielokulturowości.

Halina Grzymała-Moszczyńska

Prof. dr hab., pracownik etatowy Uniwersytetu Jagiellońskiego. Specjalizacja: psychologia religii oraz psychologia kulturowa (z uwzględnieniem adaptacji kulturowej uchodźców i imigrantów).

Prowadzi badania nad procesem akulturacji Polaków wyjeżdżających za granicę oraz cudzoziemców przybywających do Polski. Ponadto prowadzi badania i treningi dotyczące komunikowania i negocjacji międzykulturowych. W zakresie psychologii religii prowadzi badania nad klinicznymi aspektami religijności – rola religii jako czynnika terapeutycznego i salutogennego. Autorka programu i współrealizatorka pierwszych w Polsce studiów podyplomowych „Mentorzy kulturowi” zorganizowanych na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Od 2009 r. prowadzi warsztaty wrażliwości kulturowej dla nauczycieli i nauczycielek w ramach projektu „W kręgu kultury Islamu”

organizowanym przez Polski Komitet ds. UNESCO.

W 2012 r. kierowała i współprowadziła dwie edycje – w Krakowie i w Londynie – warsztatów dla nauczycielek szkół polonijnych w Wielkiej Brytanii, w ramach Letniej Akademii Komunikowania Międzykulturowego organizowanej przez Polską Akademię Umiejętności oraz Uniwersytet Jagielloński.

Autorka jedynego w Polsce podręcznika dla osób pracujących z uchodźcami (2000, Uchodźcy: Podręcznik dla osób pracujących z uchodźcami Kraków: Nomos).

Nowości wydawnicze ORE

Międzykulturowość w szkole. Poradnik dla nauczycieli i specjalistów

pod redakcją Kingi Białek

Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, 2015

Publikacja Ośrodka Rozwoju Edukacji na temat kompetencji międzykulturowych – tym razem

dotycząca polskiej szkoły. Poradnik adresowany jest do nauczycieli i specjalistów, na co dzień zaangażowanych w kształcenie dzieci i młodzieży w klasach i grupach wielokulturowych. Czytelnicy publikacji mogą zapoznać się z opisami konkretnych sytuacji w wielokulturowej szkole i w praktyce zastosować proponowane rozwiązania. Taki cel przyświeca

autorkom, doświadczonym edukatorkom międzykulturowym, które – korzystając z obowiązujących w Polsce regulacji prawnych i własnych doświadczeń – starają się pomóc nauczycielowi w trudnej pracy ze zróżnicowaną kulturowo grupą uczniów. Książka ukazała się w serii „One są wśród nas”.

[Publikacja do pobrania](#)

Kształcenie specjalne – poradnik dla samorządu

Włączanie uczniów z niepełnosprawnością do szkolnej społeczności jest procesem, nie odbywa się przez sam fakt

przebywania takiego dziecka w szkole czy przedszkolu. Proces ten wymaga zaangażowania się wielu podmiotów: dyrektora, nauczycieli, poradni psychologiczno-pedagogicznej i rodziców, ale przede wszystkim organu prowadzącego.

Publikacja dedykowana jest wszystkim, którzy wykonują zadania służbowe, przyczyniają się do tworzenia świata przyjaznego dzieciom niepełnosprawnym.

Jest propozycją budowania systemowego podejścia do organizacji kształcenia specjalnego, ukierunkowanego na przygotowanie wszystkich szkół i przedszkoli do przyjęcia uczniów zakwalifikowanych do kształcenia specjalnego i zapewnienie w nich jednolitej oferty wspierającej kształcenie ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

[Publikacja do pobrania](#)